ISSN 2078-6441. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 42. С. 3–10.
Visnyk of the Lviv University. Series Geography. 2013. Issue 42. P. 3–10.

УДК 911.3:338.124:330.34 (477.86/.87)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ МІСТ ОБЛАСНОГО ЗНАЧЕННЯ І РАЙОНІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛ. ЗЕМЛЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Наталія Блажко, Федір Кіптач

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, 79000, м. Львів, Україна

Обчислено рівень забезпеченості населення міст обласного значення та адміністративних районів Львівської обл. землями сільськогосподарського призначення. Виконано їхню класифікацію за рейтинговими значеннями показників індексу забезпеченості землями сільськогосподарського призначення з розрахунку до середніх значень для міст і районів.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, населення, міста обласного значення, адміністративні райони.

Головна проблема, яку розглядаємо, є класифікація (групування) міст обласного значення і районів Львівської обл. стосовно забезпечення їхнього населення землями сільськогосподарського призначення. Наявність земель для виробництва сільськогосподарської продукції та сприятливі природні умови – головні чинники розселення українців, їхньої господарської діяльності та життєзабезпечення, а також розвитку продуктивних сил і галузей сільського господарства на певній території. Відповідно до Земельного кодексу України [3], *землі сільськогосподарського призначення* – це землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, ведення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей. До земель цієї категорії належать: а) *сільськогосподарські угіддя:* рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги; б) *несільськогосподарські угіддя:* господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги й інші захисні насадження, крім тих, які належать до земель лісогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо.

Пріоритетність земель сільськогосподарського призначення в Україні визначено земельним законодавством. Зокрема, землі, придатні для потреб сільського господарства, надають насамперед у сільськогосподарське використання. Для будівництва промислових підприємств, об'єктів житлово-комунального господарства, залізниць та автомобільних шляхів, ліній електропередачі та зв'язку, магістральних трубопроводів, а також для інших потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, надають переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості [4].

Отже, визначимо головні особливості використання земель цієї категорії як: а) природного ресурсу ландшафтної сфери – земельні ресурси для сільськогосподарського використання; б) територіального обмеженого базису життєдіяльності суспільства; в) головного засобу виробництва в сільському господарстві, який неможливо перенести в інше місце. Тому поселенська та сільськогосподарська діяльність населен-

ISSN 2078-6441. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 42

ня має орієнтуватися на оптимізацію використання та мобілізацію земель цієї категорії, що їх мають райони та міста обласного значення.

Сучасний стан використання й охорони земель сільськогосподарського призначення, їхній розподіл на земельні угіддя висвітлено в працях Ф. Кіптача [4], Ф. Кіптача, С. Кукурудзи [5], З. Паньківа [8] та інших, а також у Загальнодержавній програмі використання й охорони земель [2] і Земельному кодексі України [3]; теоретико-методологічні засади збалансованого розвитку регіонів різних ієрархічних рівнів, а також систему індикаторів та інтегральний економіко-географічний показник збалансованості розвитку – у працях С. Лісовського [6, 7]; класифікаційні показники розподілу площ земель сільськогосподарського призначення і наявного населення в розрізі адміністративно-територіальних одиниць (міст обласного значення і районів Львівської обл.) станом на 1 січня 2012 р. – у таблицях статистичного щорічника Львівської обл. за 2011 р. [1, 9].

Об'єктом нашого дослідження є забезпечення населення міст обласного значення і районів Львівської обл. землями сільськогосподарського призначення. *Мета* – обчислення рівня забезпеченості населення міст обласного значення та адміністративних районів області землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу й індексу забезпеченості населення цих адміністративно-територіальних одиниць землями цієї категорії з розрахунку до середніх значень для міст і районів, а також укладання карти-схеми груп міст і районів області за рейтинговими значеннями показників індексу.

Індекс забезпеченості населення міст обласного значення (адміністративних районів) Львівської обл. землями сільськогосподарського призначення обчислено за такими *відносними показниками.*

1. Рівнем забезпеченості населення міст обласного значення (районів області) землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу, який обчислювали за формулою

$$P_з = \frac{S}{H}, \tag{1}$$

де $P_з$ – рівень забезпеченості населення міст обласного значення (районів області) землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу, га/особу; S – площі земель сільськогосподарського призначення міст обласного значення (районів області), тис. га; H – кількість наявного населення міст обласного значення (районів області), тис. осіб.

2. Індексом забезпеченості населення міст обласного значення (районів області) землями сільськогосподарського призначення з розрахунку до середніх значень для цих адміністративно-територіальних одиниць, який визначали за формулою

$$I_з = \frac{S_0}{H_0} \div \frac{S_1}{H_1}, \tag{2}$$

де $I_з$ – індекс забезпеченості населення міст обласного значення (районів області) землями сільськогосподарського призначення з розрахунку до середніх значень для цих адміністративно-територіальних одиниць, умовн. од.; S_0 – площі земель сільськогосподарського призначення міст обласного значення (районів області), тис. га; H_0 – кількість наявного населення міст обласного значення (районів області), тис. осіб; S_1 – загальна площа земель сільськогосподарського призначення міст обласного

значення (районів області), тис. га; H_1 – загальна кількість наявного населення міст обласного значення (районів області), тис. осіб.

Зазначимо, що $I_з$ є одним із окремих індексів для побудови інтегрального економіко-географічного індексу збалансованості розвитку, який розраховано на підставі декількох змінних (кількості населення, площі сільськогосподарських земель).

Значення цих показників є найприйнятнішими та доступними для аналізу забезпеченості населення міст і районів області землями сільськогосподарського призначення. Результати таких досліджень дають змогу диференціювати напрями і заходи стосовно оптимізації використання та мобілізації земель сільськогосподарського призначення, що їх мають райони та міста обласного значення.

Вихідні статистичні та картографічні дослідження засвідчили, що в області виникли великі контрасти забезпечення населення міст і районів землями сільськогосподарського призначення. Зважаючи на показники індексу забезпеченості населення міст обласного значення і районів області землями цієї категорії з розрахунку до середніх значень для цих адміністративно-територіальних одиниць станом на 1 січня 2012 р., можна виокремити п’ять груп міст і п’ять груп адміністративних районів області (див. таблицю і рисунок).

А. ***Міста обласного значення.***

1. *Перша група міст* із *високим рівнем* (0,022–0,018 га на особу) та індексом (4,400–3,600) забезпеченості населення міст обласного значення землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи належить м. Борислав ($P_з$ становить 0,022 га/особу; $I_{з.}$ – 4,400), яке найбільше забезпечене серед міст обласного значення землями цієї категорії з розрахунку на особу і за показниками індексу $I_{з.}$ посідає перше місце.

2. Для *другої групи* характерний *значний рівень* (0,017–0,014 га на особу) та індекс (3,599–2,800) забезпеченості населення міст обласного значення землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи зачислено м. Дрогобич ($P_з$ становить 0,017 га/особу; $I_з$ – 3,400). Місто дещо менше забезпечене землями цієї категорії з розрахунку на особу порівняно з м. Борислав. Рейтинг міста за показниками індексу $I_{з.}$ – друге місце.

3. *Третя група міст* із *середнім рівнем* (0,013–0,010 га на особу) та індексом (2,799–2,000) забезпеченості населення міст обласного значення землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи належить м. Новий Розділ ($P_з$ становить 0,010 га/особу; $I_з$ – 2,000). Рейтинг міста за індексом $I_{з.}$ – третє місце.

4. *Четверта група міст* об’єднує міста Моршин ($P_{з.}$ становить 0,007 га/особу; $I_{з.}$ – 1,400) і Червоноград (0,006 га/особу; 1,200). Для цієї групи міст визначено *помірний рівень* (0,009–0,006 га на особу) та індекс (1,999–1,200) забезпеченості населення землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. Рейтинг міст за індексом $I_{з.}$ – четверте та п’яте місця.

5. Для *п’ятої групи* характерний *низький рівень* (0,005–0,002 га на особу) та індекс (1,199–0,400) забезпеченості населення міст обласного значення землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи зачислено міста Стрий ($P_з$ становить 0,005 га/особу; $I_з$ – 1,000), Самбір (0,003 га/особу; 0,600), Львів (0,002 га/особу; 0,400) і Трускавець (0,002 га/особу; 0,400). Проблема забезпечення населення зазначених міст землями цієї категорії є актуальною. Рейтинг міст за індексом $I_з$ – від шостого по дев’яте місця.

Рівень забезпеченості населення міст обласного значення і районів Львівської обл. землями сільськогосподарського призначення

Адміністративно-територіальна одиниця	Землі сільськогосподарського призначення, тис. га [7, с. 273]	Кількість наявного населення, тис. осіб [1, с. 20]	Землі сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу, га	$I_{з.}$, умовн. од.		Ранги за індексом забезпеченості населення міст і районів землями сільськогосподарського призначення	
				міста з розрахунку до середнього показника – 0,005	райони з розрахунку до середнього показника – 0,917	міста	райони
Львівська обл.	**1 293,6**	**2 540,9**	**0,509**	-	-	-	-
міста обласного значення*	**5,50**	**1 135,7**	**0,005**	**1,000**		-	-
Львів	1,70	758,1	0,002	0,400		8–9	
Борислав	0,80	37,1	0,022	4,400		1	
Дрогобич	1,70	98,1	0,017	3,400		2	
Моршин	0,04	6,1	0,007	1,400		4	
Новий Розділ	0,30	28,8	0,010	2,000		3	
Самбір	0,10	35,0	0,003	0,600		7	
Стрий	0,30	60,2	0,005	1,000		6	
Трускавець	0,06	29,6	0,002	0,400		8–9	
Червоноград	0,50	82,7	0,006	1,200		5	
райони	**1 288,1**	**1 405,2**	**0,917**	-	**1,000**	-	-
Бродівський	69,1	60,2	1,148		1,252		4
Буський	57,8	46,4	1,246		1,359		3
Городоцький	56,4	69,3	0,814		0,888		13
Дрогобицький	65,3	74,5	0,877		0,956		12
Жидачівський	69,6	71,1	0,979		1,068		10
Жовківський	86,6	109,3	0,792		0,864		14
Золочівський	75,9	70,0	1,084		1,182		7
Кам’янко-Бузький	60,9	57,4	1,061		1,157		8
Миколаївський	40,8	63,3	0,645		0,703		18
Мостиський	62,6	57,4	1,091		1,190		6
Перемишлянський	59,0	40,1	1,471		1,604		2
Пустомитівський	69,7	112,9	0,617		0,673		19
Радехівський	75,8	48,6	1,560		1,701		1
Самбірський	73,7	69,5	1,060		1,156		9
Сколівський	37,1	47,4	0,783		0,854		15
Сокальський	107,4	93,6	1,147		1,251		5
Старосамбірський	59,3	78,2	0,758		0,827		17
Стрийський	47,2	62,1	0,760		0,829		16
Турківський	45,4	50,3	0,903		0,985		11
Яворівський	68,5	123,6	0,554		0,604		20

* Площі земель сільськогосподарського призначення міст Моршин і Трускавець обчислені за відсотковими значеннями категорії цих земель станом на 1 січня 2012 р., які наведено у Статистичному щорічнику Львівської обл. за 2011 р. [7, с. 274].

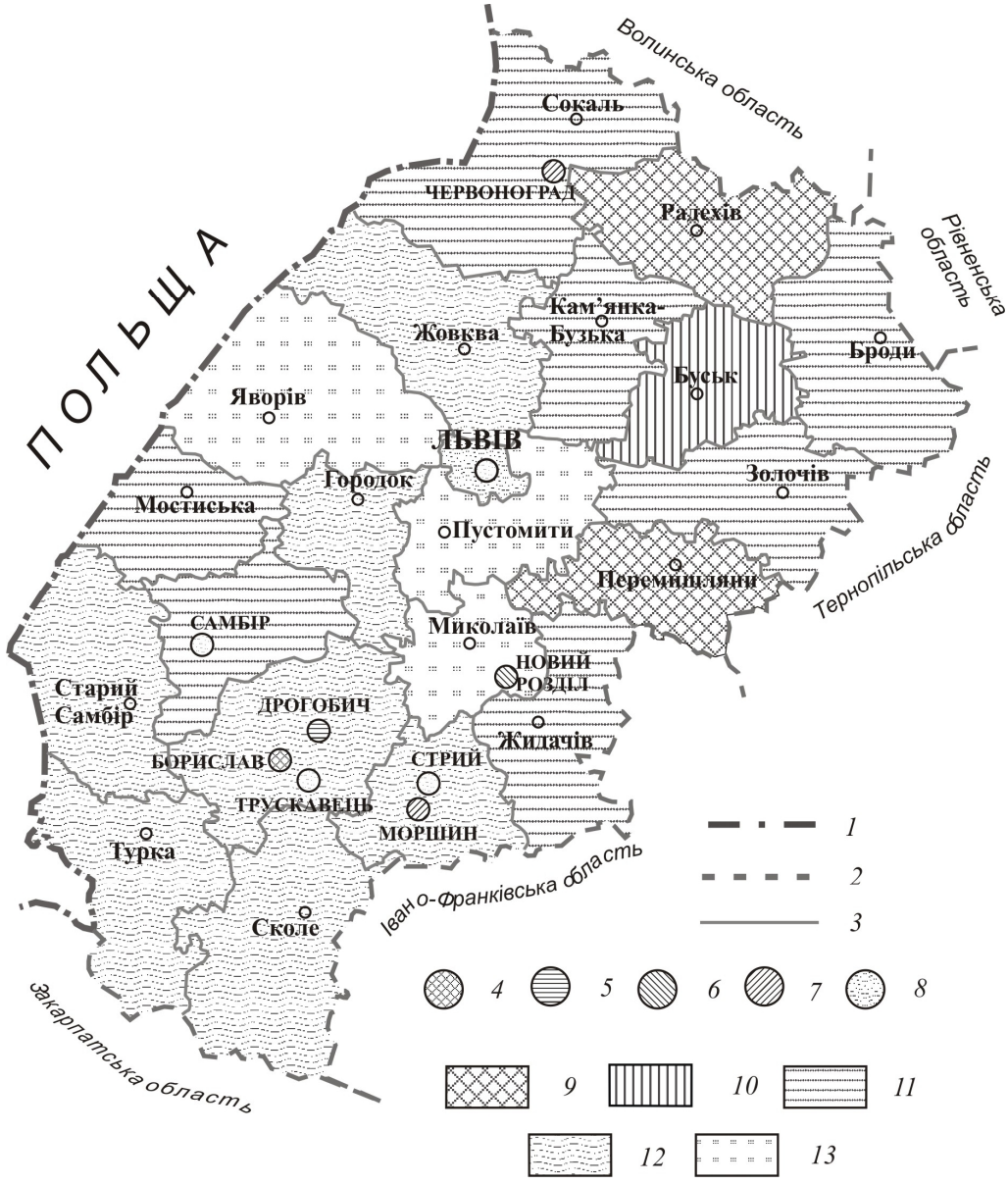

Індекс забезпеченості населення міст обласного значення та адміністративних районів Львівської обл. землями сільськогосподарського призначення станом на 1 січня 2012 р., умовн. од.: *1* – державний кордон; *2* – межі адміністративних областей; *3* – межі адміністративних районів; *4–8* – міста обласного значення: *4* – 4,400–3,600, *5* – 3,599–2,800, *6* – 2,799–2,000, *7* – 1,999–1,200, *8* – 1,199–0,400; *9–13* – адміністративні райони: *9* – 1,701–1,482, *10* – 1,481–1,263, *11* – 1,262–1,044, *12* – 1,043–0,825, *13* – 0,824–0,604.

Б. ***Райони Львівської обл.***

1. *Перша група районів* із *високим рівнем* (1,560–1,359 га на особу) та індексом (1,701–1,482) забезпеченості населення районів області землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи належать Радехівський ($P_{з.}$ становить 1,560 га/особу; $I_з$ – 1,701) і Перемишлянський (1,471 га/особу; 1,604) райони, які є найліпше забезпеченими серед районів області землями цієї категорії з розрахунку на особу і за показниками індексу $I_{з.}$ посідають перше і друге місця.

2. Для *другої групи* характерний *значний рівень* (1,358–1,158 га на особу) та індекс (1,481–1,263) забезпеченості населення районів області землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи зачислено Буський район ($P_з$ становить 1,246 га/особу; $I_з$ – 1,359), який дещо менше забезпечений землями цієї категорії з розрахунку на особу порівняно з Радехівським і Перемишлянським районами. Рейтинг району за індексом $I_з$ – третє місце.

3. *Третя група* об'єднує сім районів: Бродівський ($P_{з.}$ становить 1,148 га/особу; $I_{з.}$ – 1,252), Сокальський (1,147 га/особу; 1,251), Мостиський (1,091 га/особу; 1,190), Золочівський (1,084 га/особу; 1,182), Кам'янко-Бузький (1,061 га/особу; 1,157), Самбірський (1,060 га/особу; 1,156) та Жидачівський (0,979 га/особу; 1,068). Для цієї групи районів визначено *середній рівень* (1,157–0,957 га на особу) та індекс (1,262–1,044) забезпеченості їхнього населення землями сільськогосподарського призначення. Вони менше забезпечені землями цієї категорії з розрахунку на особу порівняно з названими вище адміністративними районами. Рейтинг районів за індексом $I_{з.}$ – від четвертого по десяте місця.

4. Для *четвертої групи* характерний *помірний рівень* (0,956–0,756 га на особу) та індекс (1,043–0,825) забезпеченості населення адміністративних районів області землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. До цієї групи належать Турківський ($P_{з.}$ становить 0,903 га/особу; $I_{з.}$ – 0,985), Дрогобицький (0,877 га/особу; 0,956), Городоцький (0,814 га/особу; 0,888), Жовківський (0,792 га/особу; 0,864), Сколівський (0,783 га/особу; 0,854), Стрийський (0,760 га/особу; 0,829) та Старосамбірський (0,758 га/особу; 0,827) райони. Рейтинг районів за індексом $I_з$ – від одинадцятого по сімнадцяте місця.

5. *П'ята група районів* із *низьким рівнем* (0,755–0,554 га на особу) та індексом (0,824–0,604) забезпеченості населення районів області землями сільськогосподарського призначення з розрахунку на особу. Ця група охоплює Миколаївський ($P_з$ становить 0,645 га/особу; $I_з$ – 0,703), Пустомитівський (0,617 га/особу; 0,673) та Яворівський (0,554 га/особу; 0,604) райони. Проблема забезпечення населення цих адміністративних районів землями сільськогосподарського призначення є актуальною. Рейтинг районів за індексом $I_з$ – від вісімнадцятого по двадцяте місця.

Отже, аналіз описаних значень показників засвідчив таке:

– у Львівській обл. виникли великі контрасти забезпеченості населення міст обласного значення та адміністративних районів землями сільськогосподарського призначення;

– міста Борислав, Дрогобич і Новий Розділ є найбільше забезпеченими серед міст обласного значення землями цієї категорії з розрахунку на особу і за показниками індексу $I_з$ посідають від першого по третє місця;

– у містах Стрий, Самбір, Львів і Трускавець проблема забезпечення населення землями сільськогосподарського призначення є актуальною;

– серед адміністративних районів області найліпше забезпечені землями сільськогосподарського призначення Радехівський, Перемишлянський і Буський райони;

– актуальною є проблема забезпечення населення землями цієї категорії в Миколаївському, Пустомитівському та Яворівському районах;

– загалом площі земель сільськогосподарського призначення міст обласного значення та адміністративних районів області обмежені;

– сучасна і майбутня стратегія землекористування в області має орієнтуватися на оптимізацію використання та мобілізацію земель сільськогосподарського призначення, що їх мають райони та міста обласного значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ґеополітична і економічна характеристика / Статистичний щорічник Львівської області за 2011 р. : ч. 2. – Львів : Головне управління статистики у Львівській обл., 2012. – С. 18–25.
2. Загальнодержавна програма використання та охорони земель від 2004 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.myland.org.ua/index.php?id=1532&lang=uk.
3. Земельний кодекс України: Станом на 5 січня 2008 року. – К. : Велес, 2008. – 72 с.
4. *Кіптач Ф.* Землі України: категорії, право власності, стан використання, охорона : навч. посібник / Федір Кіптач. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 240 с.
5. *Кіптач Ф. Я.* Метризація екологічного стану земельних ресурсів лісостепових ландшафтів : монографія / Ф. Я. Кіптач, С. І. Кукурудза. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 119 с.
6. *Лісовський С. А.* Економіко-географічні засади збалансованого розвитку України : автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня д-ра геогр. наук : спец. 11.00.02 “економічна та соціальна географія” / Лісовський Сергій Антонович ; НАН України. Ін-т географії. – К., 2004. – 36 с.
7. *Лісовський С. А.* Аналіз збалансованості економічного, екологічного і соціального розвитку регіонів України / С. А. Лісовський // Укр. геогр. журн. : наук.-теорет. журн. – К. : Інститут географії, 2008. – С. 43–47.
8. *Паньків З. П.* Земельні ресурси : навч. посібник / З. П. Паньків. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 272 с.
9. Природні ресурси та охорона навколишнього природного середовища / Статистичний щорічник Львівської обл. за 2011 р. : ч. 2. – Львів : Головне управління статистики у Львівській обл., 2012. – С. 272–284.

Стаття: надійшла до редакції 22.01.2013
доопрацьована 03.04.2013
прийнята до друку 16.05.2013

ISSN 2078-6441. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 42

PROVIDING OF POPULATION BY AGRICULTURAL LAND IN CITIES OF REGIONAL SIGNIFICANCE AND ADMINISTRATIVE DISTRICTS IN LVIV REGION

Natalia Blazhko, Fedir Kiptach

Ivan Franko National University of Lviv,
P. Doroshenko Str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine

The level of material well-being of population of cities of regional significance and administrative districts of Lviv region is calculated by agricultural land. Their classification is conducted on the rating values of indexes of index of provision of agricultural land from a calculation to the mean values for cities and districts.

Key words: agricultural land, populations, cities of regional significance, administrative districts.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДОВ ОБЛАСТНОГО ЗНАЧЕНИЯ И РАЙОНОВ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛ. ЗЕМЛЯМИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЯ

Наталия Блажко, Федор Киптач

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. П. Дорошенко, 41, 79000, Львов, Украина

Вычислено уровень обеспеченности населения городов областного значения и административных районов Львовской обл. землями сельскохозяйственного предназначения. Проведено их классификацию по рейтинговым значениям показателей индекса обеспеченности землями сельскохозяйственного назначения с расчета к средним значениям для городов и районов.

Ключевые слова: земли сельскохозяйственного предназначения, население, города областного значения, административные районы.